

**YANGI O‘ZBEKISTONDA TIBBIYOT ILMIY MUASSASALARINING
IXTISOSLASHTIRILGAN ILMIY-AMALIY MARKAZLARGA AYLANTIRILISHI
(2017–2025-YILLAR)**

Toshpo‘latov Bekzod Shuxratovich

*Abu Rayhon Beruniy universiteti NTM Qashqadaryo manzili,
kafedra mudiri, Phd, dotsent*

Annotatsiya. *Tezisdagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 20-iyundagi PQ-3071-son qarori asosida tibbiyot ilmiy-tadqiqot institutlarining respublika ixtisoslashtirilgan ilmiy-amaliy tibbiyot markazlariga aylantirilishi tahlil qilingan. Islohotning huquqiy asoslari, moliyalashtirilishi, kadrlar va raqamlashtirish yo‘nalishlari, ayrim markazlar misolida erishilgan natijalar hamda 2017–2025-yillardagi transformatsiya bosqichlari ko‘rsatib berilgan.*

Kalit so‘zlar: *ilmiy-amaliy markaz, ilmiy-tadqiqot instituti, PQ-3071, ixtisoslashtirilgan tibbiy yordam, hududiy filial, tibbiyot fani, Yangi O‘zbekiston.*

Mustaqillik yillarida tibbiyot ilmiy muassasalarining tashkiliy shakli bir necha marta o‘zgardi. Sovet davridan meros qolgan «ilmiy-tadqiqot instituti» modelida ilmiy vazifa ustun bo‘lib, klinik faoliyat va hududlarga uslubiy rahbarlik ikkinchi darajali o‘rinda turar edi. 2000-yillarda bu model qisman isloh qilina boshlandi, ammo ayrim institutlarni ixtisoslashtirilgan markazlarga aylantirish yagona reja asosida emas, har bir muassasa uchun alohida qarorlar bilan, tarqoq holda amalga oshirildi. Natijada bir xil vazifani bajaruvchi muassasalar turli nom, mulkiy shakl va moliyalashtirish tartibiga ega bo‘lib qoldi.

Yangi bosqichning boshlanish nuqtasi Prezidentning 2017-yil 20-iyundagi «O‘zbekiston Respublikasi aholisiga 2017–2021-yillarda ixtisoslashtirilgan tibbiy yordam ko‘rsatishni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-3071-son qarori bo‘ldi [1]. Qarorda oldingi besh yilda respublika markazlarida 150 mingdan ortiq tibbiy aralashuv, shu jumladan 80 mingdan ortiq yuqori texnologik operatsiya bajarilgani qayd etilgan. Shu bilan birga, tizimning uch kamchiligi ochiq tan olingan: yuqori texnologik yordamning poytaxtda to‘planib qolgani, respublika markazlarida ilmiy ishlarning sust olib borilgani va hududlarga uslubiy rahbarlikning zaifligi.

Qaror bilan amalga oshirilgan tarkibiy o‘zgarishlarni uch guruhga ajratish mumkin:

– **mulkiy-huquqiy shakl:** aksiyadorlik jamiyati sifatida ishlagan beshta markaz (xirurgiya, kardiologiya, urologiya, ko‘z mikroxirurgiyasi, terapiya va tibbiy rehabilitatsiya) yana davlat muassasasiga aylantirildi [2];

– **nom va maqom:** Travmatologiya va ortopediya ilmiy-tadqiqot instituti, Respublika neyroxirurgiya ilmiy markazi va boshqa muassasalar ixtisoslashtirilgan ilmiy-amaliy tibbiyot markazlari etib qayta nomlandi [3];

– **vakolat:** 13 ta yo‘nalish bo‘yicha respublika markazlari o‘z sohasida mamlakatning bosh tibbiyot tashkiloti maqomini oldi. Ular yagona uslubiy siyosatni belgilash, klinik protokollar tayyorlash, hududiy muassasalarga rahbarlik qilish va tor mutaxassislarni tayyorlash vazifalarini bajaradigan bo‘ldi [4].

Islahot uchun 2017–2021-yillarga 373,5 mlrd so‘m va 100,75 mln AQSh dollari ajratilishi rejalashtirildi. Hisob-kitob shuni ko‘rsatadiki, hududiy markazlarga yo‘naltirilgan qurilish va ta‘mirlash mablag‘i (257,8 mlrd so‘m) respublika markazlariga ajratilganidan (90,7 mlrd so‘m) qariyb uch baravar ko‘p bo‘lgan [5]. Respublika markazlari orasida ko‘z mikroxirurgiyasi markazi uchun 11,5 mlrd so‘m, urologiya markazi uchun 14,2 mlrd so‘m, kardiologiya markazi uchun 6 mlrd so‘m, neyroxirurgiya markazi uchun 3 mlrd so‘m mablag‘ nazarda tutildi; hududlarda esa 258 mlrd so‘mdan ortiq qiymatdagi 29 ta obyektda qurilish, rekonstruksiya va mukammal ta‘mir ishlari rejalashtirildi [2]. Xorijiy manbalar ham jalb etildi: Yaponiya hukumati granti hisobidan 9 772 mln so‘mlik loyiha doirasida Respublika ko‘p tarmoqli tibbiyot markazi hamda Qoraqalpog‘iston Respublikasi, Buxoro, Samarqand, Farg‘ona va Xorazm viloyatlari ko‘p tarmoqli markazlarida yurak va bosh miya tomirlari stenozi hamda anevrizmalarida stentlash usullari joriy etildi, pediatriya markazi uchun esa KfW bankining 2,948 mln AQSh dollarlik mablag‘i yo‘naltirildi [5]. Bu yuqori texnologik yordamning poytaxtda to‘planib qolishi muammosiga bevosita javob edi.

Islahot faqat moddiy-texnik bazani yangilash bilan cheklanmadi. Dasturning IV bo‘limi kadrlar masalasiga bag‘ishlangan bo‘lib, respublika markazlari negizida magistratura va klinik ordinatura orqali tor mutaxassislarni tayyorlash, Toshkent tibbiyot akademiyasi, Toshkent pediatriya tibbiyot instituti, Samarqand va Andijon davlat tibbiyot institutlarida simulyatsion o‘quv laboratoriyalarini tashkil etish nazarda tutildi [6]. Shuningdek, 2018-yil 1-yanvarga qadar ixtisoslashtirilgan tibbiy yordam olgan bemorlarning yagona elektron ma‘lumotlar bazasini yaratish, masofaviy yozilish tizimini joriy etish va tibbiy jihozlarning elektron pasportlarini yuritish vazifasi qo‘yildi [7]. Shu orqali markazlar ilk bor yagona axborot maydoniga birlashtirila boshlandi.

Islahotning keyingi yo‘nalishlari Prezidentning 2018-yil 7-dekabrda «O‘zbekiston Respublikasi sog‘liqni saqlash tizimini tubdan takomillashtirish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi PF-5590-son farmonida belgilab berildi [8]. Unda ilm-fan, ta‘lim va klinik amaliyotni bir muassasada birlashtiruvchi «akademik tibbiyot markazi» modeli ilgari surildi. Yangi model natijalari tez orada yuqori texnologik yordam ko‘rsatkichlarida namoyon bo‘ldi: respublika markazlarida buyrak va jigar transplantatsiyasi amaliyoti yo‘lga qo‘yilib, birgina 2018-yilda 150 dan ortiq buyrak ko‘chirib o‘tkazish operatsiyasi bajarildi [9].

Ayrim markazlar misoli islahotning mazmunini aniqroq ko‘rsatadi. Respublika ixtisoslashtirilgan onkologiya va radiologiya ilmiy-amaliy tibbiyot markazi 14 ta hududiy filialga ega bo‘lib, 666 o‘rinli statsionarga yana 100 o‘rin qo‘shildi; markazda 300 nafar shifokorni o‘z ichiga olgan 1250 nafar xodim ishlaydi, yiliga 6 mingga yaqin yuqori texnologik operatsiya bajariladi [10]. Shu bilan birga, 2018-yilda respublikada aniqlangan 24

mingga yaqin o‘sma kasalligining 55 foizi III–IV bosqichda qayd etilgani [11] markazlarning hududlardagi profilaktika va erta tashxis ishlariga uslubiy rahbarligini kuchaytirish zarurligini ko‘rsatdi. Travmatologiya va ortopediya markazini rekonstruksiya qilishga 18 mlrd so‘m va 3,354 mln AQSh dollarlik grant yo‘naltirildi; markaz tarixi davomida 63 ta monografiya va 298 ta patent tayyorlangan [12]. Dermatologiya va venerologiya markazida 56 nafar ilmiy xodim va 52 nafar shifokor, shu jumladan 9 nafar fan doktori va 26 nafar fan nomzodi faoliyat yuritadi [13]. Ona va bola salomatligi markazi 14 ta hududiy filialga ega bo‘lib, 2022-yilda xalqaro akkreditatsiyadan o‘tgan birinchi davlat tibbiyot muassasasi bo‘ldi [14].

2020–2021-yillarda islohot boshqaruv tizimini qayta qurish bosqichiga o‘tdi. Prezidentning 2020-yil 2-oktabrdagi PQ-4847-son qarori sog‘liqni saqlash sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirishga qaratildi [15]. 2021-yil 25-maydagi PQ-5124-son qarori bilan respublika markazlari faoliyatini kompleks rivojlantirish bo‘yicha «Yo‘l xaritasi» tasdiqlandi va davlat tibbiyot muassasalarini zamonaviy kompyuter jihozlari bilan ta‘minlash reja-jadvali belgilandi [16]. 2022-yil 25-apreldagi PQ-216-son qaror bilan esa pediatriya markazi qoshida bolalardagi irsiy-genetik, jumladan, orfan kasalliklarni erta aniqlash uchun referens-laboratoriya va 17 ta hududiy laboratoriya tashkil etish, buning uchun KfW bankining 11,3 mln yevro mablag‘ini yo‘naltirish hamda 227 ta tug‘ruq majmuasida yangi tug‘ilgan chaqaloqlarni audioskriningdan o‘tkazish nazarda tutildi [17].

Tahlil 2017–2025-yillardagi transformatsiyani uch bosqichga ajratish imkonini beradi: tarkibiy-huquqiy bosqich (2017–2019) – muassasalar yagona nomlash tartibi, mulkiy shakl va moliyalashtirishga keltirildi; boshqaruvni qayta qurish bosqichi (2020–2021) – markazlar hududiy filiallar orqali butun mamlakatga yoyildi va yagona boshqaruv vertikaliga birlashtirildi; mazmuniy bosqich (2022–2025) – ilmiy salohiyat, xalqaro akkreditatsiya, laboratoriya diagnostikasi va raqamli texnologiyalarga e‘tibor kuchaydi.

Xulosa qilib aytganda, 2017-yildan boshlangan islohot muassasalar nomini o‘zgartirish bilan cheklanmadi. Sovet davridagi ilmiy-tadqiqot instituti modelida ilmiy vazifa ustun bo‘lgan bo‘lsa, yangi «ilmiy-amaliy markaz» modelida ilmiy tadqiqot, klinik davolash, kadrlar tayyorlash va hududlarga uslubiy rahbarlik bitta muassasada birlashtirildi. Hududiy filiallar tarmog‘i, xalqaro moliyaviy manbalar va raqamli tizimlar ilmiy natijalarning amaliyotga tezroq yetib borishiga sharoit yaratdi. Shu bilan birga, kasalliklarning kech aniqlanishi kabi muammolar markazlarning ilmiy va uslubiy salohiyatini hududlarga yanada chuqurroq yetkazish vazifasi dolzarb bo‘lib qolayotganini ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 20-iyundagi “O‘zbekiston Respublikasi aholisiga 2017–2021-yillarda ixtisoslashtirilgan tibbiy yordam ko‘rsatishni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3071-son qarori // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami. – 2017. – 25-son, 532-modda.

2. O‘sha qaror, 1-ilova.
3. O‘sha qaror, 2-ilova.
4. O‘sha qaror, 3-ilova.
5. O‘sha qaror, 5-ilova.
6. O‘sha qaror, 5-ilova, IV bo‘lim, 14–17-bandlar.
7. O‘sha qaror, 10-band hamda 5-ilova, 19 va 21-bandlar.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 7-dekabrda “O‘zbekiston Respublikasi sog‘liqni saqlash tizimini tubdan takomillashtirish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF-5590-son Farmoni // Xalq so‘zi. – 2018. – 8-dekabr.
9. Shadmanov A. Tibbiyoti rivojlangan mamlakatda aholi sog‘lom, turmush farovon, taraqqiyot barqaror bo‘ladi // O‘zbekistonda sog‘liqni saqlash. – 2018. – 28-dekabr.
10. Respublika ixtisoslashtirilgan onkologiya va radiologiya ilmiy-amaliy tibbiyot markazi. Markaz haqida // <https://cancercenter.uz/markaz-haqida/>
11. Aholi salomatligi tizimining samaradorligini oshirish bo‘yicha vazifalar belgilandi // O‘zbekistonda sog‘liqni saqlash. – 2020. – 13-mart.
12. Travmatologiya va ortopediya ilmiy-tadqiqot institutining rasmiy tarixi // <https://uzniito.uz/about>
13. Respublika ixtisoslashtirilgan dermatologiya va venerologiya ilmiy-amaliy tibbiyot markazi. Markaz tarixi // <https://dermatology.uz/markaz-tarixi/>
14. Respublika ixtisoslashtirilgan ona va bola salomatligi ilmiy-amaliy tibbiyot markazi. Markaz tarixi // <https://uzaig.uz/markaz-haqida/markaz-tarixi>
15. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 2-oktabrdagi “Sog‘liqni saqlash sohasida davlat boshqaruvi tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4847-son qarori // lex.uz.
16. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 25-maydagi “Sog‘liqni saqlash sohasini kompleks rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-5124-son qarori, 1 va 3-ilovalar // lex.uz.
17. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 25-apreldagi “2022–2026-yillarda onalik va bolalikni muhofaza qilishni kuchaytirish to‘g‘risida”gi PQ-216-son qarori, 1-ilova, 5 va 10-bandlar // lex.uz.